

Úvodník:

Áký je význam náboženstva v sekulárnej dobe?

Béla Egyed

Toto číslo *Kritiky&Kontext* sa zaoberá otázkou, čo znamená byť nábožný v sekulárnej dobe. Väčšina občanov severoatlantických štátov by sa zhodla, že žijú v sekulárnom svete: cirkev je od politických štruktúr poväčšine oddelená, alebo ich vzťah je dosť nenápadný, náboženské vzdelávacie inštitúcie poväčšine nie sú dotované z verejných zdrojov a návštevnosť kostolov vo všeobecnosti klesá. V tejto situácii je teda legitímne pýtať sa, či v týchto spoločnostiach náboženstvo prežije alebo či by vôbec malo.

Podľa takzvaných „nových ateistov“ nie je náboženstvo ničím viac než úchylkou, s ktorou by sme už konečne mali skončiť. Vedecké objavy posledných dvoch storočí ich presvedčili, že kánonické texty abrahámovských náboženstiev sú nielen chybné, ale až absurdné. Naproti tomu väčšina prispievateľov tohto čísla vyhlasuje, že síce mnohé faktické tvrdenia Písma veda pravdivo vyvrátila, no jeho najhlbšie náuky volajú po filozofickom, a nie vedec-kom preskúmaní. Zhodli by sa, že ak má náboženská viera v dejinách ľudstva byť znova tvorivou inšpiráciou, treba ju revitalizovať. A to by znamenalo odpovedať nielen na výzvy vedy, ale tiež na meniace sa vzťahy medzi jednotlivcami, ako aj medzi jednotlivcami a ich spoločnosťami. Tí naši prispievatelia, ktorí hovoria z pohľadu viery, chápu pod revitalizáciou abrahámovských náboženstiev (kresťan-

stvo, židovstvo a islam) obnovenie dôrazu na spravodlivosť, dobročinnosť a pohostinnosť – nielen voči našim blízkym, ale obzvlášť k cudzincovi vo dverách.

Vyzvali sme viacero popredných filozofov, aby nám poslali svoje odpovede na naše otázky. Ukázalo sa, že tieto odpovede odhaľujú rôzne náboženské, filozofické a národné hľadiská. Emeritný profesor Katolíckej univerzity v Leuvene Herman De Dijn je spinozista, ktorý prispel do minulého čísla *Kritiky*. Popri ňom nám poslali svoje príspevky a odpovede na naše otázky aj S. Allen, W. Connolly, Ph. Goodchild a M. Ruse, čím poskytli čitateľovi hlboké nahliadnutie na svoje stanoviská. Henri Laux je riaditeľom jezuitského Centre Sèvres v Paríži. Jeho príspevok Spinozov kritický teizmus vo vydaní *Kritiky* č. 38–39 o Spinozovi v mnohom anticipoval tému tohto čísla. Ďalší odborník na Spinozu Gábor Boros sa vyjadruje za otvorený dialóg medzi veriacimi a neveriacimi. Spomedzi ostatných piatich filozofov, ktorí prispeli, prinášajú Connolly a Ruse jedinečný americký pohľad na naše otázky a Goodchild hovorí zo špecifického kultúrneho prostredia Veľkej Británie. Bratislavský filozof František Novosád vidí silný súvis medzi náboženstvom a politickou mocou. Je však skeptický voči pokusom „vytvoriť spoločnosť bez náboženstva“. Ďalší slovenský filozof Egon Gál kladie dôraz na sekulárny pôvod náboženskej viery.

Súhlasí s Vattimovým vysvetlením vteľnia, kde sa Boh sa stáva človekom. Sarah Allen je Kanadanka. Jej názory odrážajú otvorenosť a citlivosť k otázke náboženskej viery v sekulárnej dobe.

Kniha Charlesa Taylora Sekulárna doba (*A Secular Age*) toto číslo od začiatku inšpirovala. Táto kniha katolíckeho filozofa predstavuje významný intelektuálny úspech. Taylor podáva veľmi detailný majstrovský záznam o vývoji sekulárnosti v latinskom kresťanstve. Vidí ho ako pohyb od začarovaného sveta, v ktorom boli jednotlivci otvorení vonkajším silám – jeho slovami, boli „priepustní“ voči vonkajšku –, k odčarovaneému svetu, kde sa jednotlivci odrezali od seba navzájom a od svojho sveta – jeho slovami, sú „chránení“ od svojho ľudského a hmotného prostredia. Taylor tiež významne prispel k diskusii o „nárokoch na pravdu“ vedy a náboženstva. Podľa neho každé presvedčenie funguje v rámci znalostí v úzadí [*background understanding*]. No náboženská viera funguje v rámci „živého sveta“, v ňom to jednotliví ľudia zvládajú a darí sa im. Moja prednáška Pochybovanie o ateizme (*Questioning Atheism*) je skromným pokusom oboznámiť našich čitateľov s Taylorovým textom. No zaradili sme sem tiež krátku Taylorovu poznámku, ktorou uvádza dojímavú správu Ivana Illicha o napätí vnútri kresťanstva.

Podobne ako v minulých číslach, vyžiadali sme si príspevky od odborníkov, ktorí už publikovali práce o našej téme. Väčšinu príspevkov napísali práve pre toto číslo *Kritiky*, niektoré sú pôvodné, iné sú rekonštrukciami už dostupných prameňov. Spomedzi piatich príspevkov, mimo Taylorovho, Illichovho a môjho, dva sa zaoberajú priamo otázkou vzťahu medzi vedou a náboženstvom. Herman De Dijn tvrdí,

že a) aj keď sa veda a náboženstvo líšia, nemusia si nutne odporovať, b) veda pomáha náboženstvu očistiť sa od poverčivých a magických prvkov, a c) veda dokáže za určitých okolností priviesť vedca k osobitnému typu náboženského zážitku. Pri tretej téme sa De Dijn odvoláva na Einsteina a Spinozu. Ateistický profesor biológie Michael Ruse sa tiež zastáva zlučiteľnosti vedy a náboženstva, pokiaľ však náboženstvo nezačne s vyhláseniami o faktoch ako veda. Na Rusovom stanovisku je unikátne, že berie vážne náboženskú ortodoxiu, čím si vyslúžil výčitky od nových ateistov. Je presvedčený, že a) veda nemôže vyvrátiť náuky ortodoxného kresťanstva, b) tieto náuky možno spochybníť na teologickej a filozofickej pôde, a c) náboženská náuka sa zaoberá otázkami, ktoré veda nevznáša, a poskytuje odpovede, ktoré veda nemôže dať.

Philip Goodchild, odborník na Deleuza, ktorý učí teológiu na Nottinghamskej univerzite, sa zaujíma o praktický, socioekonomický rozmer sekulárnosti. Po stručnom posudku Taylorovho opisu procesu sekularizácie poskytuje vo svojom článku v tomto čísle doplňujúci dôkaz, ako k tomuto procesu prispel moderný ekonomický vývoj od 18. storočia. Konkrétnejšie tvrdí, že a) náboženstvo vždy hralo hlavnú rolu pri zachovaní hospodárskeho života tým, že poskytovalo podklad pre sociálnu kooperáciu a prízvukovalo, že ľudskú prosperitu možno dosiahnuť iba zrieknutím sa svetských cieľov a pút v záujme duchovných väzieb, b) ateizmus sa stáva živou možnosťou, ak na dosiahnutie poriadneho rozdelenia ekonomických statkov už netreba Boží výnos, ale samousporiadaný systém, c) v tomto samousporiadanom systéme je život nemenej asketický ako predtým, a d) je z toho

dôvodu menej sekulárny, za aký sa sám pokladá.

William Connolly si vo svojom *Liste Augustínovi* podáva biskupa z Hyppo za a) ponížovanie ľudského bytia tu na zemi, b) jeho kruté posudky tých, ktorí s ním nevyznávajú spoločnú vieru, a c) neschopnosť priznať, že svojou náukou o celoživotnej neistote, úzkosti a závislosti hrá do karát politicky mocným inštitúciám cirkvi – a štátu, keď je jej spojencom.

Sarah Allen vrhá vo svojom článku svetlo na Levinasovu etiku ako na jedinečný židovský príspevok k súčasným debatám o teológii. Tvrdí, a) že pre Levinasa má „etika“ hlboký zmysel pre záväzky voči iným, ktorí nám utvárajú našu samotnú subjektivitu, b) že tieto záväzky sa neformulujú v zmysle povinností, ale prejavujú sa skôr prostredníctvom emócií ako hanba alebo túžba, ktoré nás otvárajú, aby sme počúvali a odpovedali iným podľa podmienok dialógu, ktoré oni predpíšu, c) že odhalenie seba ako závislého od iných nás otvára transcencii, a takto zasväcuje do „pravdivého náboženstva“, d) Levinasova politika je z podstaty sekulárna – je zakotvením etického do ľudskej spoločnosti, e) že pre Levinasa je judaizmus náboženstvom mieru, ktorého prvoradým záujmom je zaistiť mier so svojim susedom, či je Žid alebo nie. V tomto zmysle

je judaizmus kvintesenciálnym náboženstvom pre sekulárnu spoločnosť a jej etické poslanie, či už Boh je alebo nie.

Ivan Illich, ktorý bol najznámejší ako predstaviteľ radikalizujúcich sa vzdelávacích inštitúcií, bol tiež radikálnym katolíkom. Reprodukovali sme výber z jeho dialógu s Davidom Cayleym. Ukazuje nám, ako je možná viera u niekoho, kto sa zriekol kresťanstva. Zahrnuli sme tiež výber z úvodu ku Cayleyho knihe od Charlesa Taylora.

Tak ako v čísloch o Nietzsche a Spinozovi, zostavovateľ opäť vybral množstvo citácií súvisiacich s danou témou. Avšak v tomto čísle sú to citáty väčšinou od nových ateistov – R. Dawkinsa, D. Dennetta, Ch. Hitchensa a S. Harrisa – a niektorých ich kritikov, ako sú M. Ruse, S. J. Gould a Ch. Taylor. Aby sme pripomenli, čo povedal o náboženstve jeden z najväčších a najrozvážnejších amerických mysliteľov, zahrnuli sme aj citáty od Williama Jamesa. A tiež citáty Thomasa Altizera ako predstaviteľa dnešnej radikálnej teológie, ako aj Nietzscheho a Hegela, ktorí sú kľúčovými zdrojmi jeho diela Kresťanský ateizmus (*Christian Atheism*). Citáty možno čítať v akomkoľvek poradí, no pokúsili sme sa zoradiť ich tematicky.

Z anglického originálu preložil Andrej Čierny